

FILE DE ETNOGRAFIE PRAHOVEANĂ

MEȘTEȘUGURI TRADIȚIONALE

Mihai Vasile

Meșteșugurile tradiționale pot fi considerate, fără nici o exagerare, cele mai „clasice” manifestări economico-tehnice lucrative prin cristalizarea întregului *sistem de lucru* (tehnologii, unelte, instalații, produse) încă din antichitatea greco-romana și, în unele cazuri de excepție, chiar din cea neolitică. Asemenea *supraviețuiri arhetipale* confirmă celebrul aforism al lui Jacques le Goff: “Pentru civilizații, ca și pentru indivizi, copilăria este hotărâtoare”

Faptul că majoritatea meșteșugurilor tradiționale (transmise prin virtuțile tradiției orale și răspândite îndeosebi în lumea rurală) ajung, încă din antichitate, la forme desăvârșite de expresie, în evoluția instrumentarului uzual, specific și a tehnologiilor aplicate, nu reprezintă, nicidecum, o dovadă de retardare economică ci, mai degrabă, expresia virtuților economiei societăților antice, culminând cu cele din epoca imperial-romană.

Lexicul românesc păstrează – ca în toate culturile de continuitate milenară – dovezi irefutabile ale progresului meșteșugurilor de-a lungul secolelor. Astfel, cele mai vechi îndeletniciri umane de prelucrare a unor materii prime în scop utilitar – fără ca aceasta să presupună, în mod necesar, o anume specializare și deci, să aparțină ferm categoriei *meșteșugurilor* – poartă numele materiei prime: *pietrărit*, *pielărit*, *fierărit*, *aurărit*, *argintărit* etc.

Odată cu *olăritul* („cea mai veche întrebuințare pe deplin conștientă și calculată, pe care omul a dat-o unei *transformări chimice*” cum o numea Gordon V. Childe), asistăm, pe de o parte, la o diviziune socială a muncii categorică, consecință nemijlocită a specializării meșteșugarului și a subordonării întregii sale existențe sociale practicării meșteșugului, pe de altă parte – reflexe în planul spiritual al reprezentării lingvistice – la denumirea meșteșugului după cel mai important produs creat: olărit de la oală, rotărit de la roată, sitărit de la sită, dogărit de la doagă, mășărit de la masă, tâmplărit de la tâmplă (bisericii), lădărit de la ladă, rogojinărit de la rogojină, cojocărit de la cojoc, opincărit de la opincă, iconărit de la icoană etc.

Explicația rezidă și în multitudinea de unelte și procedee tehnice care concură la realizarea unui produs finit și, deci, în caracterul nereprezentativ al individualizării meșteșugului prin numirea uneia dintre aceste unelte ca etnonim.

Pe de altă parte descoperirea frumosului realizat prin tehnicile meșteșugărești nu este rezultatul contemplării naturii, a aspectului ei exterior. Frumosul, gândit ca o structură stilistică, cu valori expresive clar conturate, capabil să satisfacă cele mai exigente gusturi, capabil să emoționeze, este, în mare parte consecința percepției și valorificării unor calități naturale – de structură, de culoare a materiei prime din care sunt confecționate obiectele. Raporturi posibile – de complementaritate, de contrast etc. – premize ale armoniilor cromatice ori a formelor expresive existente în materialul inert, și-au găsit treptat un formidabil ecou în psihicul omului, care le-a prelucrat valorificându-le în proporții armonioase și armonii cromatice de excepție. Prin intermediul celor trei meșteșuguri importante – prelucrarea lemnului, olăritul și țesutul – cu toate operațiunile adiacente s-a stabilit inițial dialogul dintre om și materia brută, dintre spirit și natură. Atunci când vorbim, deci, despre rolul naturii în creația artistică, nu trebuie să ne gândim neapărat la sugestiile ce ne sunt oferite de aspectul ei exterior, ci la acelea sugerate de o parte mult mai ascunsă în intimitatea sa – și aproape neobservată la prima vedere – dar care, prin intervenția spiritului poate participa la realizarea unor valori expresive excepționale. Mai precis, mai plastic spus, este vorba de unele calități ale materiei brute și de conlucrare a acesteia cu spiritul, conlucrare realizată prin intermediul meșteșugarilor. Această relație dintre spirit și materia brută – relație stabilită încă de la începutul neoliticului – s-a păstrat până în zilele

noastre. Marcată în timp de unele inovații tehnice intervenite în conformația uneltelor și a instalațiilor tehnice folosite în procesul tehnic, precum și în procedeele tehnologice, cum ar fi cele de ardere, ori cele de vopsire sau prelucrare a lemnului, relația nu a suferit însă modificări fundamentale.

Momentul decisiv al specializării meșteșugurilor îl constituie consacrarea nevoii de diviziune socială a muncii la nivelul comunității, dar *criteriul de confirmare* a importanței sociale și economice a unui meșteșug (și meșteșugar) îl formează apariția *pieței de mărfuri* prin schimbul intercomunitar.

În civilizația populară românească acest fenomen a cunoscut o dezvoltare impresionantă ca urmare a formării unei piețe de schimb “naționale”, impusă, încă din evul mediu, prin dezvoltarea diferită a celor trei țări românești – de unde și nevoia schimbării produselor lor – dar, mai presus de toate, de înzestrarea naturală diferită a fiecărei zone geografice și, de aici, un specific etnografic propriu.

Reflexul direct al acestor schimburi intense de produse, au fost, înainte de toate, *târgurile de țară*, tot mai numeroase și mai frecvente, apariția *comercianților intermediari* și formarea celebrelor drumuri ale mărfurilor, cum sunt cele atestate încă din antichitate: ale *fierului, sării, aurului, păcurii*, urmate de cele ale *oalelor, buților, lemnelor, icoanelor*, dar și ale *lânii, mătăsii, părului de capră, varului* etc.

Dacă în perioada economiei medievale, influența orașului asupra producției meșteșugărești rurale nu pare să fi fost atât de mare, sigiliul tradiției centrelor de producție sătești fiind evident și contribuind esențial la valorificarea producției în funcție de fidelitatea clienței, trocul masiv făcut tot în mediul rural fiind factorul decisiv, începând din perioada de dezvoltare a economiei capitaliste (cu deosebire după primul război mondial), influența orașului – directă și indirectă – asupra satului apare tot mai pregnantă, impunându-se, după al doilea război mondial, ca decisivă.

Cea mai importantă consecință a producției capitaliste de tip orășenesc (marea producție industrială) constă în înlocuirea, tot mai accelerată, a produselor de uz cotidian (unelte de producție agricolă, vestimentație, țesături de uz gospodăresc, vesela de gospodărie, piese de cult etc.), ceea ce conduce la un proces de disoluție rapidă a meșteșugurilor sătești, deopotrivă a celor utilitare cât și artistice.

Un alt fenomen de impact decisiv asupra destinului meșteșugurilor sătești îl constituie marele exod al tinerilor de la sate, atrași de *mirajul orașului*, de șansa de a învăța noi meserii *industrial - urbane*, rupând astfel firul tradiției de sute de ani, conform căreia fiecare meșteșugar își transmitea meșteșugul descendenților direcți.

ZONA ETNOGRAFICĂ PRAHOVA

Atunci când o zonă gravitează către un centru administrativ-economic care stabilește regulile atât în schimburile de mărfuri, cât și în ceea ce privește viața spirituală și politică, aceea se poate defini ca o zonă etnografică.

Astfel zonele etnografice se manifestă nu prin izolare ci, din contra, în relații și schimburi neîntrerupte, indiferent de situația politică sau administrativă a diferitelor limitări istorice românești.

Zonele etnografice pot fi variabile în timp și în contextul general al condiționărilor de orice tip. Absolută este doar constatarea că nici o zonă etnografică nu poate exista fără zone de interferență.

Prahova se încadrează, prin situația sa geografică și printr-o seamă de elemente de cultură materială și spirituală, în ținutul mai larg al Munteniei. Prin configurația așezărilor, prin dezvoltarea meșteșugurilor și cu deosebire prin creația artistică populară, Prahova prezintă caracteristici ale unei zone etnografice distincte, cu o artă populară care are străvechi și

viguroase tradiții ce au căpătat, de-a lungul vremii, atât trăsături comune întregii arte populare românești, cât și trăsături originale, forme inedite de expresie care-i definesc caracterele proprii, specifice.

OCUPAȚIILE TRADITIONALE

În viața unui popor, ocupațiile reflectă condiția existențială din punct de vedere economic. În ciuda unei dezvoltări industriale accelerate și timpurii, Prahova a avut un mediu rural foarte distinct în timp și spațiu și este firesc ca, din această perspectivă, ocupațiile să fie cele specific “țărănești”, evident condiționate de mediul natural și de factorii socio-istorici.

Documentele arheologice și cele istorice atestă pentru zona etnografică Prahova tipul de economie agro-pastorală din care s-au dezvoltat meșteșuguri și industrii țărănești care să satisfacă, sub aspectul uneltelor, necesitățile lucrării pământului și ale prelucrării produselor.

În condițiile factorilor geo-climatici favorabili, economia cu caracter agro-pastoral s-a dezvoltat de-a lungul veacurilor în cadrul comunităților prahovene, dând naștere la tehnici și mijloace de muncă ce se integrează armonios în specificul românesc.

1. Agricultura

Configurația geografică a Prahovei oferă posibilitatea practicării agriculturii în condiții favorabile. Culturile tradiționale în satele zonei etnografice Prahova au fost și sunt grâul (de toamnă și de primăvară), secara, ovăzul și orzul, meiul, fasolea, varza, mazărea, floarea-soarelui; ca plante textile se cultivau și se mai cultivă încă inul și cânepa iar ca plante furajere trifoiul, lucerna, sfecla și bostanii. La finele secolului al XVII-lea apare porumbul, mai târziu cartoful. Atât porumbul cât și cartoful se generalizează în secolul al XVIII-lea, având ponderea principală în alimentație.

Aratul, indiferent de forma terenului (plan sau în pantă) se făcea și se face și astăzi cu plugul. Brăzdarul și cuțitul plugului erau din fier iar restul părților din lemn. La finele secolului XIX și la începutul secolului al XX-lea, această unealtă se modernizează, astăzi fiind aproape generalizate plugurile din fier. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea grapele erau în întregime din lemn. Treptat, acestea au fost înlocuite de grapele cu dinți de fier și cu structura de lemn, iar astăzi tot mai frecvent se întâlnește grapa metalică. Semănatul tradițional se făcea manual, aruncând sămânța din “desagi”. Fasolea, floarea soarelui și cartofii se seamănau în cuiburi. Pentru creșterea fertilității solului, iarna se căra gunoi de grajd, iar primăvara se curăța terenul și se împrăștia gunoiul cu furca. Tot în acest scop se practica și se practică și astăzi rotația culturilor. Recoltatul păioaselor se făcea și se mai face cu secera cu zimți. Treieratul cerealelor s-a făcut folosindu-se mijloacele tradiționale. Batozele s-au introdus târziu, la începutul secolului XX, dar, în paralel, s-au practicat până în zilele noastre freatul spicelor cu palmele sau bătutul cu îmblăciul. Știuleții de porumb se recoltau cu mâna și erau transportați cu coșurile la căruță și apoi acasă unde se depănușau. Depănușatul era o adevărată sărbătoare la care participau flăcăi și fete, unde se glumea și se cânta. Desprinderea boabelor de pe știuleți se făcea manual prin apăsarea unui cocean pe boabe.

O pondere mare în munca țăranului prahovean o are recoltatul furajelor. Cositul fânului se făcea când iarba era “coaptă”. În livezi, în grădini și în zonele de fânețe mai apropiate de sat, după cositul fânului se mai executa și o a doua și chiar a treia coasă, adică se făcea otava. Claia de fân se așeza pe un stâlp de lemn central pentru a o feri de umezeală.

2. Creșterea animalelor

Alături de agricultură, creșterea animalelor a fost și este una dintre ocupațiile de baza ale țăranilor prahoveni. În ponderea economiei agro-pastorale a zonei, aceasta se situează pe același

loc cu agricultura, constituind, de-a lungul veacurilor, o sursă principală de existență. Păstoritul din zona etnografică Prahova este de doua feluri: *păstoritul agricol cu stâna la munte* și *păstoritul din zona fânețelor*. Principala construcție a stâniei este coliba pastorilor. Aceasta este construită din patru pereti. În mijlocul ei se înfig patru furci ce susțin acoperișul. Interiorul acesteia cuprinde o singură încăpere, unde dorm ciobanii și unde se prepara cașul. În general în fața colibe se află *comarnicul* (ridicat pe patru stâlpi și cu acoperiș, pentru păstrarea cașului) și *strunga oilor*. Uneori, staulul oilor este lipit direct de colibă, în dosul ei, iar strunga este în față. Târta este de formă dreptunghiulară. Pășunatul se face în afara satului. Aici se ridică colibe în furci, așezate în mijlocul staulului. Staulul se mută din loc în loc pentru a se îngrășa pământul. La ieșirea colțului ierbii oile sunt lăsate să se hrănească bine fără a fi mulse. Viața la stână se desfășoară după legi nescrise dar care, în virtutea tradiției, s-au dovedit valabile și sunt respectate întocmai.

GOSPODĂRIA TRADIȚIONALĂ PRAHOVEANĂ

Județul Prahova are o varietate geografică distinctă, iar proporțiile dintre diferitele forme de relief sunt aproape de cele la scara întregii țări. Există chiar o localitate în Prahova (Cocorăștii Mislui) unde locuitorii au calculat aceste proporții, la nivelul localității lor, găsim-le apropiate de cele ale întregii țări. Principalele forme de relief, care definesc și tipul de cultură, sunt dealul, muntele și câmpia, dar, așa cum susține și Blaga în *Spațiul mioritic*, “admițând că sufletul popular românesc posedă un spațiu-matrice deplin cristalizat, va trebui să presupunem că românul trăiește, inconștient pe “plai”, sau mai precis în spațiul mioritic, chiar și atunci când de fapt și pe planul sensibilității conștiente trăiește de sute de ani pe bărgane. Șesurile românești sunt pline de nostalgia plaiului. Și de vreme ce omul de la șes nu poate avea în preajmă acest plai, sufletul își creează pe altă cale atmosfera acestuia: cântecul îi ține loc de plai.” Acest lucru are o deosebită relevanță în faptul că și locuința de la șes are “nostalgia plaiului”, adică a acelui tip de construcție solidă, care împrumută datele materialelor din care este constituită: piatra, lemnul, pământul.

Aspectele definitorii ale caracterului unitar al gospodăriei prahovene tradiționale sunt:

- planul și tipologia gospodăriei tradiționale
- materialele de construcție
- funcționalitatea

Gospodăria din zona de deal și de munte a județului Prahova nu are un plan organizat cu strictețea celui din Banat sau din Ardeal, ci mai mult în funcție de configurația terenului. Pantele accentuate pe care se află unele vetre de sat au determinat existența unei completări a terenului prin temelii mari, uneori mai înalte într-o parte, mai joase în partea opusă. Locul astfel creat a început să fie utilizat ca pivniță, iar, uneori și ca spațiu de locuit.

Casa, elementul central sine qua non în orientarea căreia se ținea seama mai mult de punctele cardinale (să fie cu fața spre sud), coordonează amplasarea tuturor anexelor gospodărești. Anexele sunt raportate la casă, acareturile gospodărești se construiesc cam în spatele casei sau pe o latură a ei, dar tot spre interiorul curții.

După locuință, un alt element important în economia spațiului gospodăriei este adăpostul pentru animale. În zonele unde creșterea animalelor reprezintă una din ocupațiile principale, această construcție capătă o pondere și mai mare, fiind necesare, de fapt, trei tipuri de anexe cu funcție similară:

- a) unul pentru animale mari, numit mai demult “coșar” dar și “șatră”
- b) altul pentru ovine și caprine, numit și “polată”
- c) altul pentru porcine și păsări, numit “coteț” sau “cotineață”

De cele mai multe ori “coșarul” (grajdul) era mărginit de o parte de “șopron”, iar de alta de “polată”, având acoperiș comun.

“Șopronul”, construcție sumară, formată din 4-6 furci și un acoperiș din paie, coceni sau șindrila are, în majoritatea cazurilor, o funcție dublă: adăpost pentru ovine (în timpul zilei, vara) și păstrător al uneltelor și atelajelor agricole în restul vremii.

În “polată”, animalele se țin îndeosebi în timpul iernii (atunci când ele ierneză acasă și nu la “odaie”).

Păstrarea cerealelor se face, cu mici excepții, de la sat la sat, cam în aceleași anexe gospodărești. Aproape pretutindeni se găsește “porumbarul” care are uneori o funcție dublă: spațiu de locuit (în partea de jos, cu una-două încăperi) și păstrător al porumbului (în podul acestuia). Magaziile pentru cereale apar mai târziu, ele marcând diferențierea socială, deoarece magaziile își făceau mai mult oamenii înstăriți. Cerealele se mai depozitau și în podurile caselor. Cât privește făina și mălaiul, acestea se țin în “hambare”. Prin hambar se înțelege fie o construcție de sine stătătoare, asemănătoare unei magazii, fie o lada mai mare. Nutrețul se depozitează în “căpițe” și “clăi” sau în podurile grajdurilor. Clăile și căpițele se amplasează întotdeauna cât mai departe de casă, în grădină sau pe dealuri, în moșia satului, la odaie, unde uneori se ierneză, animalele având acolo furajele necesare.

Alte componente ce întregesc planul și tipologia gospodăriei prahovene tradiționale sunt: *bucătăriile din curte, grădinile și uscătoriile de fructe.*

Bucătăriile din curte se reduc, de cele mai multe ori, la adăpostul sumar sub care se află vatra de gătit și cuptorul de pâine.

Grădinile nu lipsesc din nici o gospodărie, indiferent de mărimea ei. Amplasate în spatele locuinței și al tuturor acareturilor, ori lateral între două gospodării, acestea sunt cultivate cu cartofi, porumb, fasole și alte legume, pomi fructiferi și, uneori, cu viță de vie. Grădinițele separate pentru flori, aflate în fața casei, apar mai târziu.

În comunitatea rurală se acordă o deosebită atenție caracterului utilitar. Așa se explică de ce uscătoriile de fructe, cu leasă de nuiel se făceau în grădină, cât mai aproape de pomii fructiferi respectivi.

Materialele de construcție sunt condiționate de mediul înconjurător (păduri – de brad, fag sau stejar, ape – piatra de râu, pământ pentru lut, paie, coceni etc.). Nuiielele au fost, în unele localități, unicul material de construcție atât pentru casă cât și pentru anexe. În alte părți ele apar alături de bârne, astfel încât locuințele se făceau din bârne dar și din paiantă pe schelet de lemn sau de nuiel iar anexele gospodărești din nuiel. Se face astfel corelația cu materialul de construcție uzitat la șes unde locuința se făcea din “chirpici” – un amestec de pământ, balegă și paie care, pus în forme de lemn, se usucă la soare luând forma unor cărămizi cu care, apoi, se construiau pereții.

Pentru acoperișuri, materialele specifice sunt paiele și cocenii, înlocuite din ce în ce mai mult cu șindrila (sau șita), iar în prezent cu tabla sau țigla.

Funcționalitatea gospodăriei se leagă de caracterul ocupațiilor și de structura morfologică a gospodăriei. Astfel, gospodăria prahoveană poate fi definită ca având o economie mixtă cu anume predominante:

- a) pastoral-forestieră (valea superioară a Teleajenului – Măneciu, Cheia, Drajnele, valea superioară a Prahovei – Comarnic, Posada)
- b) pastoral-agricolă cu specific pomi-viticol (văile mediane ale Prahovei, Teleajenului și Slănicului)
- c) agricolă (în sudul județului)
- d) cu profil specializat într-un anume meșteșug (prelucrarea lemnului, a pietrei, țesut, cusut, olărit)
- e) economie industrială (Filipeștii de Pădure, Florești, Posada, Brazi, Berceni, Bucov, Păulești etc.)

Funcționalitatea gospodăriei este în strânsă corelație cu specificul ocupației locuitorilor comunității respective, deci cu funcționalitatea așezării în ansamblu. Prezența sau absența unei anumite anexe gospodărești este explicată în ultimă instanță prin tipul de ocupație al locuitorilor.

Aceste date despre gospodăria tradițională prahoveană (definirea structurii, tipologiei și funcționalității ei) au fost corelate cu factorii geografici, istorici și social-economici.

MEȘTEȘUGURILE

La fel ca și în alte câteva zone asemănătoare cu Prahova, unde suprafețele de teren arabil sunt întinse, populația județului nostru și-a căutat și alte surse de venituri. Având la îndemână bogate resurse de materie primă – lemn, lut, piatră, piele, lână, cânepă, metale etc., prahovenii au practicat pe scară largă numeroase meșteșuguri de străveche tradiție și care au avut o profundă semnificație în cultura și civilizația populației de aici.

În ansamblul activității meșteșugărești din țara noastră meșteșugurile prahovene ocupă un loc important. Prahova face parte din cadrul zonelor cu o pregnantă dezvoltare a ornamentului, ceea ce conferă artei populare locale un profil propriu.

O primă caracteristică generală constă în marea diversitate a meșteșugurilor tradiționale, inclusiv a celor artistice. Se practică meșteșuguri ale prelucrării lemnului, ale prelucrării textilelor și țesăturilor, ale prelucrării pieilor, lutului pietrei și metalelor.

O altă trăsătură dominantă a produselor meșteșugarilor prahoveni o relevă îmbinarea armonioasă a utilului cu frumosul. Casele țărănești prahovene, elementele componente ale acestora cum sunt stâlpii de lemn, fruntarele ușilor și ancadramentele lor, piesele de interior sau din cadrul gospodăriei (dulapuri de perete, mese cu dulap, blidare, lăzi de zestre, măsuțe etc.), apoi porți sau obiecte mici din lemn (ploști, putini, cofe, donițe, blide, linguri, bâte etc.) – precum și piesele de costum popular – cămăși, marame, pieptare, fote, brâie, cojoace etc., sau unele produse ale olarilor sunt, în mare parte, totodată, și remarcabile realizări de artă populară. O mare varietate de obiecte sunt bogat ornamentate (prin tehnici diverse – incizie, crestare, cioplire, traforare, vopsire etc.) cu motive geometrice, florale, astrale etc. Variatul decor artistic al produselor meșteșugărești dintre care unele obiecte sunt adevărate bijuterii de artă populară, reflectă din plin gustul pentru frumos, inspirația bogată și talentul creator al meșterului prahovean.

I. Textilele de interior

Culturile neolitice de pe teritoriul țării noastre au în conținutul lor un bogat inventar de unelte și obiecte care demonstrează dezvoltarea meșteșugurilor casnice, printre care se numără și țesutul. Fauna și flora locală au furnizat materia primă, după care și în Prahova țesăturile pot fi grupate în două categorii: produse din fibre de origine animală și produse din fibre de origine vegetală.

Țesătura a jucat și joacă încă un rol deosebit în îmbrăcăminte și în organizarea interiorului. Torsul și țesutul s-au dezvoltat în țara noastră mai întâi în cadrul gospodăriei și numai pentru o categorie restrânsă de țesături au existat meșteri specializați. Țesutul a multiplicat tehnicile prin combinarea variată a firelor și materiei prime, obținându-se pânza, stofa, scoarța ș.a.

Categoriile de țesături lucrate în Prahova pot fi grupate și după funcționalitate. Astfel, constatăm prezența unui număr însemnat de țesături “de uz”: țolul, straiul, perna, unele ștergare. Alături de acestea apar țesăturile care îndeplinesc pe lângă un rol practic și unul decorativ, sau cele executate în scop decorativ, cum sunt: scoarțele ștergarele, fețele de masă, fețele de pernă etc. Există și o categorie de țesături folosite în diverse ceremonialuri – de nuntă, de botez sau de înmormântare – care uneori au și un scop decorativ.

Clasificarea țesăturilor în raport cu materialul din care sunt executate, cu specificarea funcției, evidențiază mai bine caracteristica dezvoltării meșteșugurilor respective. Astfel se poate face o prezentare a meșteșugurilor în funcție de materia primă folosită.

ȚESĂTURI DIN LÂNĂ

Cu toate că obiceiul expunerii textilelor din lână pe pereți, ca mijloc de împodobire a locuinței, n-a fost deopotrivă de răspândit în toate regiunile țării, fiind mai frecvent în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Moldova, întâlnim numeroase țesături de acest gen încă din secolul al XVIII-lea. Faptul este pus de către unii specialiști în legătură cu necesitatea menținerii căldurii în interior, lucru verosimil dacă remarcăm că principalele țesături din lână acoperă pereții în dreptul locului amenajat pentru dormit.

Țesăturile de lână au fost considerate piese de valoare atât în casa boierească, cât și în casa țărănească, menționate cu mândrie în foile de zestre ale vremii și moștenite în cadrul acelorași familii de mai multe generații.

În Prahova scoarța a fost destinată, în epoca medievală, decorării interioarelor caselor boierești. Fiind executate de țesătoare specializate, la curțile boierești și probabil la mănăstiri, scoarțele s-au dezvoltat pe linia unei bogății ornamentale deosebite. Scoarța de dimensiuni mai mici, de dată mai recentă, s-a lucrat și în cadrul meșteșugului casnic. Ea a fost adaptată cerințelor locuinței țărănești.

Din punct de vedere tehnic există o deosebire între cele două categorii de scoarțe. Cele lucrate în gospodărie sunt realizate în războiul de țesut orizontal, iar cele țesute în atelierele mănăstirilor sau ale caselor boierești s-au executat la războiul vertical.

Scoarța lucrată în atelier este de dimensiuni mari, 2-3/1,50-2m. Câmpul cu motive vegetale, zoomorfe sau antropomorfe, este încadrat de unul sau două chenare terminate în zigzag. De obicei în chenar apar motive geometrice și vegetale alternate. Motivele decorative ale câmpului sunt dispuse în șiruri și, numai în mod excepțional, sunt aranjate în jurul unui motiv central. Către mijlocul secolului al XIX-lea scoarța începe să apară curent în organizarea interiorului locuinței țărănești prahovene.

O altă categorie de țesătură o constituie velința. Decorul acestor țesături se compune uneori din simplul joc al alternării culorilor. Repertoriul decorativ este relativ uniform, mergând de la dungile dispuse orizontal pe toată suprafața până la cel alternat – dungi cu motive romboidale, stelare sau zigzagate. La efectul artistic al țesăturilor contribuie în mare măsură și gama cromatică, în care predomină roșu, negru, bleumarin, galben și verde.

O altă categorie răspândită în tot județul o constituie macaturile țesute în multe ițe cu năvădituri, de obicei în două culori.

ȚESĂTURILE DIN IN, CÂNEPĂ ȘI BUMBAC

Cânepa este cunoscută drept cea mai veche plantă care a fost folosită pe teritoriul țării noastre pentru realizarea unor țesături. Țesăturile de in, mai fine, dar tot atât de rezistente, au fost întrebuințate de preferință la realizarea materialelor necesare confecționării pieselor de îmbrăcăminte și mai puțin a celor de interior. Cultura bumbacului nu este prea veche în țara noastră (s-a introdus abia în secolul al XVIII-lea). Acesta s-a folosit în special la țesăturile mai fine. Împământenit mai ales în Câmpia Dunării, bumbacul a contribuit la îmbogățirea categoriilor de țesături cu caracter decorativ din interiorul locuinței țărănești și a pieselor de port.

Mai mult de un secol și jumătate, meșteșugul țesutului din in, cânepă și bumbac a fost de cea mai mare importanță în multe domenii ale economiei gospodăriei țărănești. Majoritatea țesăturilor sunt executate de femei la războiul de țesut orizontal. Ele sunt țesute în două sau patru ițe, iar motivele sunt executate cu mâna și cu speteaza.

Repertoriul motivelor geometrice se compune din dungi colorate în două sau trei nuanțe, carouri dispuse pe întreaga suprafață sau grupuri de alesături executate cu speteaza sau alese cu mâna. Gama motivelor vegetale este foarte variată dar apar, în special în zona de sud a județului, și motive avimorfe și uneori antropomorfe.

Țesăturile din cânepă și bumbac au fie un scop practic, cotidian, fie o destinație funcțional-decorativă. Din categoria țesăturilor uzuale fac parte așternuturile pentru pat și unele

ștergere, care sunt executate din cânepă sau, combinat, cânepă cu bumbac, în două sau în patru ițe; aceste țesături sunt lipsite de ornament sau acesta este redus la câteva dungii monocrome la capete. Ca urmare a pătrunderii bumbacului în industria casnică se înmulțesc țesăturile cu caracter decorativ din interiorul locuinței. Așa se explică apariția așternutului de pat din bumbac. Piese mai vechi aveau un decor compus din grupuri de dungii sau carouri. Pe una din laturi se croșeta o dantelă cu colțuri. Așternutul de pat se așeza sub scoarță sau pătură, lăsând să se vadă motivele decorative și dantela.

Ștergarele sunt piesele cele mai răspândite. Ele sunt executate din fibre vegetale. Aproape că nu există casă fără ștergar, folosit ca piesă decorativă de interior. Dacă adăugăm la aceasta și funcția importantă a ștergarelor în cadrul ceremonialelor de nuntă și înmormântare înțelegem mai bine de ce createle populare au avut o atenție deosebită asupra acestor țesături. Ștergarele țesute în scop decorativ sunt executate în două ițe și decorate cu motive geometrice sau florale la ambele capete. Dimensiunile sunt variabile, în funcție de loc și destinație.

II. TEHNICA, ORNAMENTICA ȘI MATERIALUL COSTUMULUI POPULAR

Costumul popular prahovean este ornamentat prin două sisteme tehnice: cusătura și alesătura de război.

Cusătura, de veche tradiție în arta textilelor românești se realizează pe bază de numărare a firelor pânzei pe care se coase și nu pe bază de desen, așa cum se procedează la broderia artistică. Unitatea tehnica a cusăturii o reprezintă punctul de cusătură, care a primit pe parcurs diverse forme. Motivul ornamental se naște din asocierea acestor puncte de cusătură, fie că ele repetă același motiv, fie că se asociază în diferite forme de puncte, care împreună compun motivul. Ca orientare, în sistemul tehnic al cusăturii se urmărește țesătura pânzei pe care se coase, respectându-se linia dreaptă a firelor de urzeală și băteală. Punctele de cusătură se compun și ele numai din linii drepte, fie verticale, orizontale sau oblice, acordându-se perfect cu motivele geometrice proprii ornamenticii artei populare românești. În cusătura “pe fire”, unitatea de măsură o dă factura punctului și structura motivului ornamental, tehnica cusăturii fiind dictată de un calcul matematic precis și de întreaga gamă a punctelor ce se creează între firele de cusătură și firele țesăturii. Evoluând din cusătura cu caracter practic (de a uni, a țevi, a încreți foile de pânză), cusătura artistică a primit multiple forme, potrivite cu funcția ce o îndeplinește, cu locul unde apare, cu motivul și compoziția ornamentală ca și cu factura materialului din care este realizată. În cusătura cămășilor de Prahova putem selecționa câteva categorii care au o frecvență mai pronunțată în costumul popular:

- cheița – servește la unirea foilor de pânză. Ea s-a dezvoltat din cusătura simplă făcută pe muchia foilor și a evoluat în variate puncte de cusătură artistică
- cusătura pe dos – apare la cămășile din secolul trecut, are aspectul alesăturii de război. Se folosește la ornamentarea mânecii și a pieptului cămășii
- musca – este cel mai frecvent punct de cusătură. Format din două linii oblice, suprapuse, acest punct servește la compunerea celor mai variate motive ornamentale. Se folosește la realizarea tuturor ornamentelor, atât la guler cât și la suprafețe mai mari
- cusătura la un fir – este asemănătoare broderiei, dată fiind execuția ei peste mai multe fire de pânză; realizează motive pline, de obicei geometrice, cu aspect compact.

Al doilea sistem de ornamentare a pieselor de port prahovene se realizează prin țesut, printr-un procedeu simplu, acela al dungilor bătute cu suveica. Pe când cu suveica se trece firul prin urzeală în mod mecanic de la o margine la alta a țesăturii cu rostul deschis, realizându-se o dungă dreaptă, prin alesătură se urmăresc anumite motive ornamentale.

În arta textilelor dispoziția ornamentației urmează linia dreaptă: “râuri” pe mâneca și pe piept, “rânduri” pe alțiță”; ea arată sensul orientării în spațiu a motivelor ornamentale, care se înșiră linear în dungii drepte, străbătând fie vertical, fie orizontal sau oblic, suprafața țesăturii.

Urmărind dispoziția ornamentelor pe suprafața pieselor de costum din Prahova, vom constata, în primul rând, că decorul apare pe porțiunile vizibile și nesupuse uzurii. Ornamentul principal al cămășii îl găsim, în mod curent, plasat pe partea de deasupra mânecii (aglomerându-se în unele cazuri pe umăr), pe piept și mai puțin pe spate (care poate fi acoperit de un pieptar sau de altă haină).

Motivele ornamentale ale costumului prahovean sunt, la origine, geometrice. Ornamentația lui înclină, însă, încă din secolul trecut, spre motive vegetale (flori și frunze), care și-au găsit adeseori rezolvare artistică în acord cu decorul lui, ceea ce-i conferă o notă de stil personală. Tendința spre mult și plin ce-și face cale în concepția și gustul femeii prahovene nu i-a abătut atenția și interesul pe care ea l-a acordat întotdeauna celor mai modeste motive ornamentale, ca și celor mai neînsemnate detalii. Pornind de la cusătura de unire a foilor de pânză ale cămășii ea a dezvoltat “cheița” care șerpuieste în forme sau puncte minuscule și savante. Gura cămășii, mâneca, poala, marginile, întărite prin cusături au primit și ele, pe lângă funcția lor practică, calități estetice. Nu mai puțin prețioase sunt crețurile, cu care femeia își adună cutele de pânză sub guler sau mânecă, în forme artistice, realizate cu migală și virtuozitate tehnică. Aceeași atenție țărâna o acordă micilor detalii (la gura cămășii sau pe mâneci).

Materialul utilizat la ornamentarea costumului a fost inițial de proveniență casnică: cânepa, lâna și borangicul, prelucrate și vopsite în gospodărie. Pe lângă acestea, au pătruns, încă din secolul trecut, în mediul rural – mai ales prin negustorii ambulanti – diverse produse industriale: bumbacul alb, lânița și beteala, diverse fire de bumbac colorat, mărgelile, fire metalice. Au apărut apoi firele de bumbac mercerizat, “molinurile”, mătasea, care au sporit gama cromatică și varietatea ornamentației cămășilor.

II. ARTA LEMNULUI

Pădurile, care acoperă o zonă întinsă din Prahova, au pus la dispoziția omului un material bogat, ușor de prelucrat, menit să-i satisfacă cele mai variate cerințe de viață și de confort: adăpost, mobilier pentru locuință, unelte de muncă, obiecte de uz gospodăresc, instrumente muzicale ș.a.

Prelucrarea artistică a lemnului s-a practicat în Prahova timp de secole ca o îndeletnicire casnică și ca meșteșug specializat. Creatorii și-au îndreptat atenția asupra multor categorii de construcții și obiecte. O categorie importantă o constituie arhitectura, creația majoră a culturii populare care a căpătat în Prahova forme artistice deosebit de valoroase și variate. Case, stâlpi, fruntare, balustrade, porți împodobite cu dăltuiuri viguroase, se întâlnesc cu precădere în zona de munte a județului Prahova, pe văile superioare ale râurilor Prahova, Teleajen și Slănic. Decorația exteriorului este realizată în compoziții armonioase, în care ornamentele îndeplinesc, de cele mai multe ori, și un rol constructiv – de susținere sau protecție.

În arhitectura din Prahova, ca de altfel și în multe alte zone ale țării, prispa casei îndeplinește un rol important în ceea ce privește decorul. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că efectul decorativ nu este realizat de piesele izolate așezate la prispă, ci de ansamblul lor.

Alături de realizările din domeniul arhitecturii, se detașează în complexul creației prahovene în lemn și alte categorii de obiecte cum ar fi mobilierul și obiectele de uz gospodăresc. Aceste categorii de obiecte au fost confecționate vreme îndelungată cu mijloace rudimentare, în cadrul gospodăriei țărănești; întâlnim și astăzi în unele sate de la munte, în mod special, piese de mobilier și obiecte de uz lucrate în gospodărie. Pe măsura accentuării diviziunii muncii și a specializării în cadrul economiei rurale, aceste produse s-au executat, în mod excepțional în gospodărie, majoritatea fiind realizate în cadrul meșteșugului specializat.

O analiză a materialelor folosite pentru confecționarea mobilierului arată că esențele lemnoase cele mai des folosite au fost bradul și fagul, dar întâlnim, la unele piese mai vechi și stejjarul și frasinul; la obiectele de uz casnic se întrebuițează cel mai frecvent lemnul de plop,

de brad, de salcie și de paltin. Cele mai frumoase linguri se confecționau în trecut din lemn de prun sau de cireș, esențe mai rezistente și cu o culoare deosebită.

Prelucrarea începea încă din pădure, iarna, odată cu doborârea copacilor selectați, în funcție de obiectele pentru care erau destinați ca materie primă.

Tehnica de lucru și uneltele de muncă din Prahova sunt asemănătoare cu cele folosite și în alte zone etnografice din țară. Copacul, cât mai drept cu puțință, este tăiat la o înălțime de circa 30 cm. De la nivelul solului, după îndepărtarea crengilor, trunchiul este secționat în bucăți cu lungimi care variază între 0,40 – 1,30 m. Fragmente rezultate se despică pe lungime în patru bucăți din care se realizează scândurile componente ale lăzilor, picioarele, capetele etc. Finisarea materialului adus din pădure se face în curte sau sub șopron. Bucățile de lemn se cioplesc cu securea mai întâi în lungime, apoi cu barda în lățime, pentru a se da forma necesară; pentru obținerea unei suprafețe netede, necesară ornamentării acestea “se dau la cuțitoaie”, întocmai ca șindrila; fiecare scândură se ascute cu cuțitoaia pe o latură, iar pe cealaltă i se face un “scob” îngust, deoarece la montat ele se fixează una în cealaltă. Picioarele lăzilor se cioplesc și li se fac șanțuri pentru fixarea scândurilor. Capetele se execută cu barda; cele mai răspândite au forme drepte. Pentru fundul lăzilor sau dulapurilor și fața mesei se pregăteau în trecut, fie scânduri, fie un blat întreg din stejar sau din brad. Asamblarea pieselor se face prin îmbinarea lor, una într-alta, în puține cazuri folosindu-se cuie din metal.

Specifice zonei de munte a județului Prahova sunt câteva obiecte de mobilier cum ar fi: lăzile de zestre, mesele, dulapurile-masă sau scaunele.

Lada de zestre a fost una din piesele cele mai răspândite, fiind o piesă de bază. În locuințele țărănești din întreaga țară, ca și în casele boierești din secolul al XVIII-lea, nu întâlnim dulapul pentru îmbrăcăminte, funcția lui a fost îndeplinită timp îndelungat de lada de zestre, care ocupa un loc important în cadrul interiorului și al ceremonialului de nuntă. Ornamentele acestei piese sunt dispuse pe partea din față și uneori pe capac. De obicei decorul se compune din două medaliaoane centrale cu două-trei cercuri concentrice în mijlocul cărora se află o rozetă; împrejurul medaliaoanelor sunt executate linii curbe cu compasul. În completare, pe picioare ori pe capetele lăzilor este realizat un ornament liniar mai simplu – bradul sau hașurile duble. Capacul lăzii este decorat cu semicercuri, care se întretaie, sau chiar cu un joc de linii drepte, asemănătoare celor de pe picioare și capete.

O altă piesă specifică gospodăriei țărănești prahovene este dulapul-masă. Forma mesei-dulap este paralelipipedică și are spațiile închise prin pereți de scândură. La partea superioară se află întotdeauna un mic sertar iar în interior spațiul este împărțit în două printr-un raft. Masa-dulap are în față două uși lucrute, fiecare dintr-o singură bucată de lemn fixată prin “țâțâni” (balamale).

Variatatea obiectelor și a pieselor de mobilier sau de uz casnic este foarte mare și mult mai bogată în localitățile din zona de deal și de munte a județului. Nu cu multă vreme în urmă au existat centre specializate în confecționarea mobilierului și a obiectelor de uz gospodăresc care s-au dezvoltat în așezările de munte, grupate la poalele pădurilor, pe văile apelor, fiind legate de existența materiei prime necesare practicării meșteșugului în tot timpul anului. O caracteristică a centrelor specializate în confecționarea mobilierului a constituit-o, în secolul trecut, legătura strânsă cu așezările ciobănești, ceea ce pledează pentru originea transilvană a acestor meșteșuguri.

III. Ceramica

Stăpânind un meșteșug de tradiție milenară, olarii prahoveni, ca și mulți alți olari din zonele Munteniei, s-au îndeletnicit cu producerea vaselor de pământ nu numai pentru a-și exercita o dispoziție artistică, dar și pentru a-și asigura surse de venit complementare. Astfel produsele de olărit au devenit o marfă pe care producătorii ei sau intermediarii specializați au valorificat-o în mod special în târgurile din această zonă a țării.

Fazele prin care trece lutul până la a deveni obiectul-marfă sunt, însă, fascinante și depind, în mare măsură, de măiestria olarului, de știința cu care le execută și, mai ales, de felul în care a preluat meșteșugul de la înaintașii săi.

Argila necesară este procurată din coastele dealurilor din preajma satelor sau din malurile cu pământ de pe firul apelor. Argila este adusă acasă și lăsată o vreme să “dospească”. Perioada de dospire variază de la o săptămâna la trei-patru săptămâni. Dospirea are o însemnătate deosebită, întrucât ea contribuie la obținerea unei argile omogen fărâmițate, condiție indispensabilă într-o producție de bună calitate. După dospire lutul este tăiat în bucăți mari care sunt bătute cu maiul de lemn și, apoi, udate, sunt aduse în atelier și întinse pe un țol, pe o platforma mică de scânduri și este fărâmițat, “jucat” cu picioarele sau cu mâna timp de câteva ore. Când grămada a fost întinsă, se strânge iar și se calcă, operația repetându-se de câteva ori până când lutul începe să pară unsuros. Se ia apoi și se frământă cu mâna, mărunț, pentru a scoate pietricelele din pastă. După aceasta, argila este pusă la a doua dospire, după care este așezată pe podeaua așternută cu nisip sau cenușă (pentru a evita lipirea ei de scândură). Se ia de la capăt “jucatul”: masa de pământ este frământată cu picioarele și întinsă încetul cu încetul într-un strat subțire care acoperă o suprafață circulară cu un diametru de aproximativ doi metri. Argila astfel întinsă se taie în forme pătrate. Cu mâinile se iau cele două capete ale fiecărei fâșii, se ridică și se face un colac cu capetele petrecute unul sub altul. Cu ajutorul unei scânduri, colacul este apăsător și dobândește forma unei turte mici. În această stare argila este gata de lucru. Cu o sârmă turțița este tăiată în două: fiecare jumătate este desfăcută în felii orizontale. Din fiecare felie se desface un bulgăraș care cuprinde atâta pastă cât este necesară pentru o strachină sau o ulciacă. Pasta se bate în mâini și se frământă puternic înainte de a fi pusă pe roată. De obicei se pregătesc cincizeci până la șaiszeci de asemenea bulgărași înainte de a începe modelarea. Complicata operație a dospirii și frământării este decisivă pentru calitatea și finețea pastei și, în final, pentru calitatea vaselor de pământ.

Olarul ia bulgărașul de pământ muiat și elastic ca o gumă densă și îl pune pe roată. Meșterul imprimă cu amândouă picioarele o viteză din ce în ce mai mare a roții. Cu mâinile muiate în apă prinde argila și o modelează. Operația care urmează cere atenție și îndemnare excepționale. Fazele acestei operații se succed cu o repeziciune uluitoare: viteza de rotație, pe de o parte, presiunea atentă a mâinilor, presiune distribuită savant și inegal pe fiecare din degete, pe podul palmei, viteza și apăsarea mâinilor silesc bulgărușul de argilă să ia forma unui turnuleț care după ce s-a înălțat, se lasă jos sub apăsarea palmelor și se lățește. Argila prinde, parcă, viață și trece prin forme succesive și neașteptate. Când formarea a ajuns aproape de sfârșit, olarul plimbă o mână pe pereții interiori ai vasului iar cu cealaltă o bucățică de lemn lustruit, cu care apasă ușor pe dinafară vasul. După modelare urmează uscarea vaselor, care se face la umbră și durează, de regulă, câteva zile. După ce s-au uscat bine, vasele sunt ornamentate cu pensula sau cu cornul. Apoi se bagă în cuptor pentru a fi arse. Cuptoarele sunt construite din cărămidă și nuiele împletite, au forma unui poloboc sau a unui trunchi de con cu baza mare jos. Prima ardere durează între cinci și zece ore. Vasele sunt lăsate să se răcească cu încetul în cuptor, timp de douăsprezece ore. Când se și smălțuiesc are loc o a doua ardere, la care nu sunt arse decât vasele smălțuite.

CRIZA SISTEMULUI MEȘTEȘUGĂRESC TRADIȚIONAL. RECUPERAREA TRADIȚIILOR

Pe fondul abandonării produselor meșteșugărești sătești de către chiar locuitorii satelor, în tendința lor de modernizare, dar și din motive strict economice (achiziționarea de produse mai ieftine), pe fondul îmbătrânirii meșteșugarilor, care au rămas – în marea lor majoritate – singurii practicanți ai vechilor meșteșuguri, pe fondul unei crize a turismului internațional din țara noastră, criză care contribuie la cererea extrem de scăzută a acestor produse, asistăm astăzi la un început de agonie a meșteșugurilor sătești tradiționale.

Privind lucrurile dinspre interiorul fenomenului, nu putem să nu sesizăm mecanismul evoluției și consacării meșteșugurilor tradiționale dar și al disoluției lor istorice, de unde și relevarea direcției de acționare pentru salvarea de la dispariție a acestor manifestări economice și culturale tradiționale. Astfel, dacă în ceea ce privește meșteșugurile clasice, demersul trebuie făcut în direcția actualizării utilității lor, a adaptării acestora la nevoile contemporane, a popularizării valorilor tradiționale, prin educarea gustului omului modern, în ceea ce privește procesele industrial-tradiționale, efortul trebuie îndreptat spre motivarea și susținerea utilității economice a funcționării instalațiilor tradiționale.

Salvarea meșteșugurilor de la declinul în care se află este un proces îndelungat, la care ar trebui să participe importanți factori politici, economici și sociali. Ca și în multe alte domenii ale culturii românești, în cazul acesta accesul la informație și la noile sisteme de informație a avut un efect paradoxal: a slăbit legătura individului cu locul, cu tradiția locului, l-a dezrădăcinat, i-a facilitat accesul la zone spirituale și economico-sociale mult mai comode și, în același timp, lipsite de profunzime.

Posibilitățile de a acționa în sensul salvării a ceea ce se mai poate salva sunt, în primul rând, legate de conștientizarea acestui fenomen. La nivelul comunităților locale din mediul rural va trebui să se întreprindă acțiuni de educare a tinerilor, încă de la cele mai fragede vârste, în spiritul respectului pentru tradițiile meșteșugărești și pentru învățarea acestora. Totodată trebuie inventariate forțele umane capabile a continua transmiterea secretelor meseriilor tradiționale. Încă mai sunt meșteri care își așteaptă ucenicii...

În structura școlară ar trebui să se reintroducă – inclusiv în mediul urban – orele de lucru manual, în care prelucrarea lemnului, a fierului, a lutului, țesutul sau cusutul să devină obiect de activitate și de studiu.

Este necesară o mai concertată acțiune de conștientizare a faptului că un popor care-și pierde tradițiile, își pierde și identitatea, iar la scadențele Istoriei – așa cum, din nefericire, s-a mai întâmplat până acum –, poporul nostru s-ar putea găsi... descoperit.